

УДК 355.351

І. Ф. Ролін

ФОРМУЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ У ТЕОРІЇ ТИЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК

Наведено висновки з огляду стану теорії тилового забезпечення військ та їх дій. Обґрунтовано протиріччя між вихідними емпіричними та теоретичними основами зазначеної теорії стосовно внутрішніх військ та сформульовано наукову проблему.

Ключові слова: теорія тилового забезпечення, емпірична та теоретична основи дослідження, наукова проблема.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі реформування систем забезпечення збройних формувань найбільш розвинених країн світу превалює тенденція на підвищення централізації управління забезпеченням військ (сил) та їх дій, ліквідацію проміжних ланок систем постачання та обтяжливої забезпечувальної інфраструктури у військовій ланці. Як переконує досвід інших країн, відомчий підхід до забезпечення дій військ у ході спільних операцій не сприяє ефективному використанню відповідних сил та засобів, а у бойових умовах спричиняє невинуваті втрати.

Очевидно, що й Україна не повинна бути винятком і має проводити лінію на централізацію всебічного забезпечення, принаймні, спільних дій суб'єктів сектора безпеки і оборони.

Натомість теорія і практика службово-бойового застосування внутрішніх військ (ВВ) МВС України свідчить про те, що у реагуванні на надзвичайні події регіонального та загальнодержавного рівнів завдання виконуватимуться, як правило, у взаємодії з іншими суб'єктами сектора безпеки і оборони України. Утім, переважна більшість керівників спільного органу управління (оперативного штабу) формувань залучуваних сил у ході організації взаємодії залишають поза увагою питання тилового забезпечення (ТлЗ) цих дій, чим змушують керівників зазначених формувань покладатися на власні сили у питаннях постачання матеріальними ресурсами, створення прийнятних умов для відпочинку, обігріву, харчування та задоволення інших побутових потреб їх особового складу.

Огляд наукових праць з проблем службово-бойового застосування угруповань ВВ [1 – 5 та ін.]

свідчить про певні надбання у розвитку поглядів на форми і способи спеціальних дій оперативного масштабу, які можна вважати базовими у теорії і практиці внутрішніх військ. Водночас значно гірше вирішуються питання стосовно поглядів на будову систем всебічного забезпечення функціонування суб'єктів об'єднаного угруповання, зокрема системи тилового забезпечення.

Мета статті – обґрунтувати наявність протиріч між вихідними емпіричними та теоретичними основами тилового забезпечення дій внутрішніх військ та виокремити наукову проблему у зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу. У практиці творення українського сектора безпеки, зокрема у реформуванні внутрішніх військ, існує проблемна ситуація. З одного боку, сильна держава повинна мати мобільне формування, яке буде здатне оперативно реагувати на внутрішні загрози силового характеру. З високим ступенем імовірності можна стверджувати, що на сьогодні таким формуванням мають стати внутрішні війська МВС України, які претендують на роль головної сили правопорядку за надзвичайних ситуацій (НС) регіонального та загальнодержавного рівнів. З іншого боку, реформування ВВ гальмується без державної підтримки, і насамперед – фінансової. Наразі вони перебувають у стані, який можна назвати “стагнацією”: матеріально-технічне оснащення майже не поновлюється, для забезпечення мінімальних умов повсякденної і службово-бойової діяльності особовий склад змушений виконувати договірні послуги та роботи, бойове злагодження, як правило, обмежується рівнем “військовий наряд – підрозділ”.

Якщо припустити, що фінансова ситуація поліпшиться до такого рівня, коли

реформування ВВ стане реальністю, то до того часу керівництво повинно чітко уявляти, якими мають бути структура військ, їх оснащення і система підготовки, щоб забезпечувати ефективне виконання не тільки планових повсякденних завдань бойової служби, але й створення достатніх систем управління і всебічного забезпечення дій ВВ у реагуванні на НС регіонального та загальнодержавного рівнів. Ці системи повинні бути достатньою мірою відображені у методичній літературі, регламентовані керівними документами, адже помилкові рішення в організації таких дій можуть призвести до значних негативних наслідків у суспільстві та державі.

Натомість, саме дії ВВ у реагуванні на НС регіонального та загальнодержавного рівнів є найбільш організаційно складними та малодослідженими. Мова йде про ситуації, які дотепер не відбувалися, але до яких війська мають бути готовими. У цих умовах ВВ змушені будуть діяти складом угруповання у кілька тисяч осіб із щодобовим використанням усієї (чи, принаймні, більшості) наявної авіації, броньованої, автомобільної та спеціальної техніки, інженерних та спеціальних засобів. Такі ситуації можуть виникати у випадках надзвичайних подій техногенного чи природного характеру (як-то великі катастрофи на радіаційно чи хімічно небезпечних об'єктах, масштабні епізоотії тощо), а також у разі надзвичайних подій соціально-політичного та воєнного характеру (наприклад, втрата владними структурами контролю над сепаратистськими або екстремістськими рухами, які почали створювати незаконні збройні формування на певній території країни). Угруповання ВВ діятиме у відриві від пунктів постійної дислокації протягом тривалого періоду часу, на значній території, як правило, у взаємодії з іншими суб'єктами сектора безпеки і оборони України. Режимні заходи угруповання ВВ проводитимуть у межах визначених об'єктів, рубежів, ділянок, секторів, зон відповідальності.

Цілком очевидно, що дії угруповання ВВ за НС регіонального та загальнодержавного рівнів повинні бути всебічно забезпечені, зокрема, у сфері тилового забезпечення. Стан ТлЗ будь-якого військового формування будь-якої країни є вкрай важливим чинником, що визначає боєготовність, і нехтувати ним у процесі реформування ВВ буде безглуздо.

Попередній аналіз [6 – 9] засвідчив, що у НС регіонального і загальнодержавного рівнів актуальними є принаймні три питання у сфері ТлЗ, якими мають опікуватися відповідні посадові особи та органи управління.

1. Чи спроможні ВВ у зазначених умовах на основі власної існуючої системи ТлЗ створити достатню систему ТлЗ угруповання ВВ?

2. Якою має бути створювана система ТлЗ угруповання ВВ?

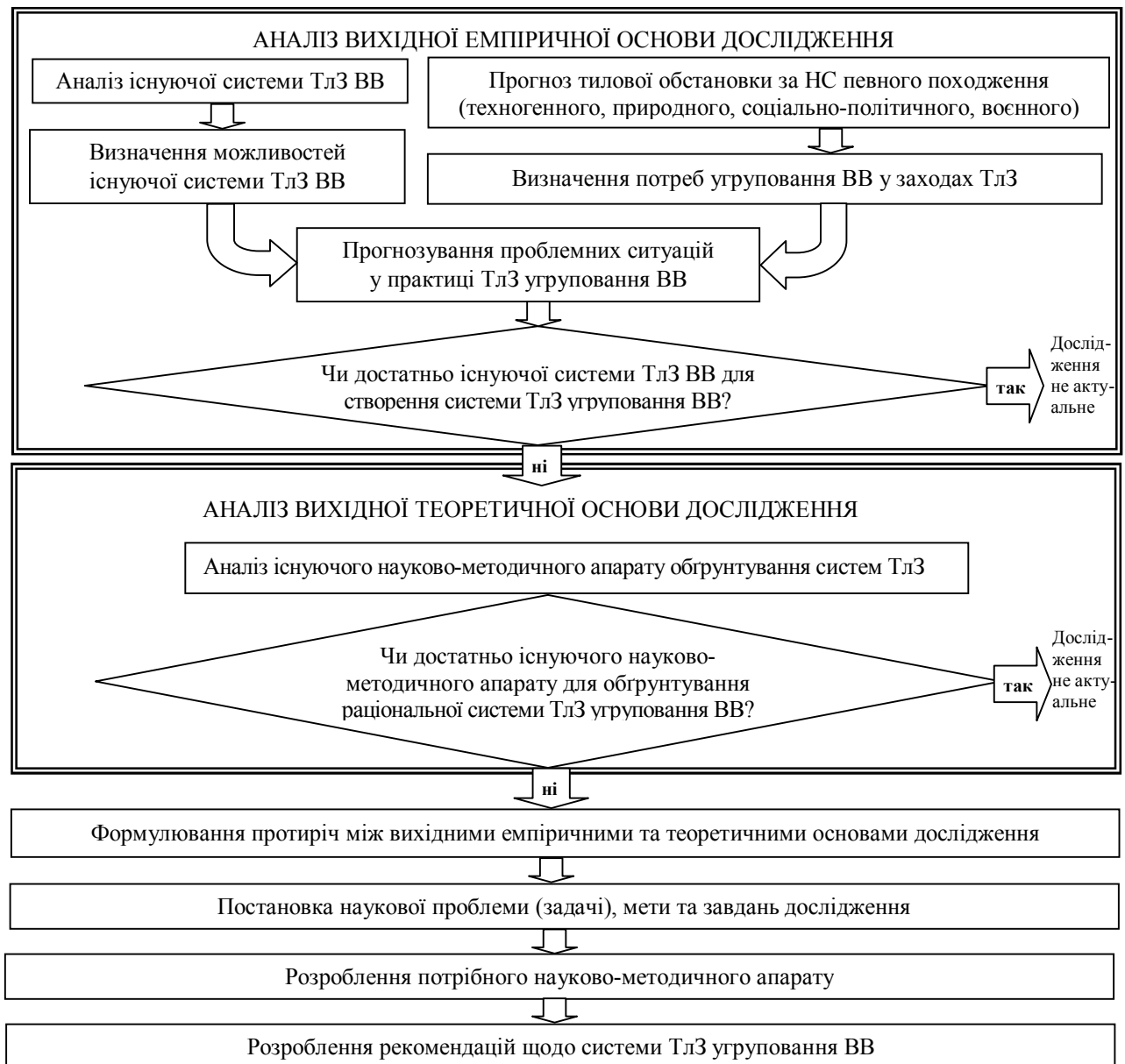
3. Наскільки ця система функціонально та технічно сумісна з подібними системами взаємодіючих суб'єктів сектора безпеки і оборони України?

Очевидно, що відповіді на поставлені запитання потребують глибокого наукового опрацювання. Систему ТлЗ ВВ та їх дій необхідно чітко позначити, виокремити її внутрішні зв'язки та зв'язки з подібними системами інших суб'єктів сектора безпеки і оборони. Це елементарна вимога воєнної організації, але вона важлива ще й тому, що для економіки України є надмірним тягарем утримання всередині суб'єктів сектора безпеки і оборони окремих систем, подібних до військового і, здебільшого, оперативного тилу Збройних Сил України.

Отже, є підстави стверджувати, що у сфері тилового забезпечення ВВ та їх дій пріоритетний напрям наукових досліджень – це розроблення науково-методичного апарату для обґрунтування раціональних і достатніх систем ТлЗ дій ВВ за надзвичайних ситуацій регіонального і загальнодержавного рівнів та у внутрішньому збройному конфлікті.

Пропонуємо варіант загальної методики наукових досліджень із зазначених питань (див. рисунок).

Як зображено на рисунку, у межах аналізу вихідної емпіричної основи дослідження пропонується провести аналіз існуючої системи ТлЗ ВВ з метою визначення її можливостей, спрогнозувати тилу обстановку за НС певного походження (техногенного, природного, соціально-політичного, воєнного) з метою визначення потреб угруповання ВВ у заходах ТлЗ, співвіднести ці потреби з можливостями існуючої системи ТлЗ військ і дати відповідь на запитання: чи достатньо цієї системи для створення системи ТлЗ угруповання ВВ? Якщо ні, то проводиться аналіз існуючого науково-методичного апарату формування систем ТлЗ і дається відповідь на запитання: чи достатньо науково-методичного апарату для формування

Загальна методика проведення дослідження щодо розроблення науково-методичного апарату для формування системи тилового забезпечення дій внутрішніх військ

раціональної системи ТлЗ угруповання ВВ? У разі негативної відповіді формулюються протиріччя між вихідними емпіричними та теоретичними основами дослідження, наукова проблема, визначаються мета та завдання дослідження. Після цього розробляється потрібний науково-методичний апарат, на основі якого отримуються рекомендації щодо системи ТлЗ угруповання ВВ: її структури, складу сили і засобів та організації виконання заходів, які має "видавати" система.

У працях [6 – 9] було проведено аналіз вихідної емпіричної основи процесу тилового забезпечення дій внутрішніх військ під час НС

регіонального і загальнодержавного рівнів та внутрішнього збройного конфлікту. Цей аналіз свідчить про реальні і прогнозовані проблемні ситуації ТлЗ дій угруповань ВВ, зокрема таких, як:

- невизначеність особливостей, принципів, норм організації ТлЗ дій угруповання;
- невідповідність якісних характеристик технічних засобів та майна служб тилу умовам застосування;
- недостатність можливостей тилу ВВ для задоволення потреб угруповання у заходах тилового забезпечення;
- відсутність методик організації ТлЗ дій ВВ;

– неузгодженість питань спільного функціонування систем забезпечення взаємодіючих суб'єктів сектора безпеки і оборони України.

Отже, існуючої системи ТлЗ ВВ для створення системи ТлЗ угруповання ВВ буде недостатньо. Тому виникає необхідність в аналізі сучасного стану теорії тилового забезпечення і, зокрема, науково-методичного апарату формування системи тилового забезпечення угруповання військ.

Огляд спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що вітчизняна *теорія тилового забезпечення дій військ* базується на працях та методичній літературі ще радянських часів [10 – 13 та ін.]. Із сучасних заслуговують на увагу праці [14 – 16]. Узагальнюючи огляд стану теорії тилового забезпечення, можна констатувати, що симптоматичним для існуючого науково-методичного апарату у сфері моделювання процесів і систем тилового забезпечення є його орієнтування на раціональну побудову системи ТлЗ воєнних дій (як правило, загальновійськового характеру) оперативних об'єднань зі структурою радянських часів за умов, коли для військ чітко визначені фронт і тил, основні та другорядні напрями дій, а базова система тилового забезпечення створена з ієрархічно розподілених елементів (органів тилу). Кожен із цих елементів вважається таким, що має достатній і раціональний склад для проведення комплексу заходів щодо тилового забезпечення дій військового формування відповідного рівня за певний проміжок часу.

Основою системи ТлЗ загальновійськового дій вважається підсистема матеріального забезпечення, елементами якої є мобільні підрозділи і формування тилу, склади, бази, арсенали. Для елементів цієї підсистеми характерним є те, що безпосереднє матеріальне забезпечення військ покладають, як правило, на органи тилу нижчого рівня, якими вважаються взводи матеріального забезпечення батальйонів (дивізіонів), а органи тилу вищих ланок резервують ресурси тилу та періодично (як правило, щодобово) відновлюють їх у ланках нижчих рівнів. З підвищенням ієрархічного рівня системи тилового забезпечення потужність органу тилу стрибкоподібно зростає пропорційно збільшенню чисельності сил та кількості засобів формування, що ним забезпечується.

З підвищенням ієрархічного рівня системи тилового забезпечення також з'являються нові

елементи цієї системи, які призначені для виконання заходів інших видів ТлЗ, крім матеріального: транспортного, інженерно-аеродромного, аеродромно-технічного, ветеринарного, торговельно-побутового, фінансового, квартирно-експлуатаційного.

У підсистемі медичного забезпечення на кожному вищому рівні спостерігається підвищення потужностей її елементів (медичні пункти, лазарети, медичні центри, госпіталі) з одночасним набуттям цими елементами нових якостей, що на практиці виражається у підвищенні ступеня кваліфікаційної медичної допомоги.

Отже, задача побудови системи тилового забезпечення загальновійськового дій традиційно полягала у раціональному розміщенні на театрі воєнних дій (у операційному районі) органів тилу та ешелонуванні запасів матеріальних засобів від фронту углиб своїх порядків і далі – у тил країни, виборі способу підвезення матеріальних засобів й евакуації поранених та хворих. Системним принципом традиційного підходу є, з одного боку, жорстка централізація та ієрархія відповідальності органів тилу за забезпечення ланок нижчих рівнів, а з іншого, – наявність у цих органах відповідних ресурсів, які перебувають у русі від тилу до фронту, сприяючи виконанню головного завдання – розгрому противника.

Натомість прогноз тилової обстановки за НС регіонального і загальнодержавного рівнів та у внутрішньому збройному конфлікті дав змогу виявити низку характерних умов, які певною мірою змінюватимуть підходи до побудови системи тилового забезпечення дій сил охорони правопорядку і, зокрема, їх важливої силової компоненти – внутрішніх військ. Основними з них є такі:

а) одночасне залучення до врегулювання кризових ситуацій сил і засобів різних суб'єктів сектора безпеки і оборони України, які спеціалізуються на виконанні певних функцій, а централізоване управління ними, як правило, підміняються координацією;

б) головною метою дій сил охорони правопорядку є не розгром протидіючої сторони, а нормалізація обстановки до рівня, який забезпечує прийнятні умови для функціонування економіки та інфраструктури життєзабезпечення, тому пріоритетним є демонстрація сили, а не її застосування (утім, останнє не виключається як крайня форма впливу);

в) відсутність традиційної, чітко визначеної лінії фронту, а також тилу як зони відносної безпеки, оскільки осередки боротьби, протистояння, стрімкого зростання злочинності (а у разі техногенних та природних катастроф – ще й різке ускладнення екологічної обстановки) можуть раптово виникати по всій глибині кризового регіону;

г) безпосередніми виконавцями завдань, що покладаються на ВВ, будуть не з'єднання і військові частини, а самостійні військові наряди від 2-3 до 30-40 осіб, рухомі й стаціонарні, тимчасові й постійні.

З іншого боку, існуюча система тилового забезпечення внутрішніх військ докорінно не адаптована до зазначених вище системних принципів традиційного підходу до побудови систем тилового забезпечення, про що свідчать такі її специфічні особливості.

1. Існуюча система тилового забезпечення внутрішніх військ значною мірою децентралізована і прив'язана до місцевих підприємств-постачальників матеріальних ресурсів та послуг, орієнтована на забезпечення службово-бойової діяльності у звичайних умовах.

2. Ієрархія органів оперативного тилу у ВВ відсутня, оскільки оперативний тил управління ТрК представлений лише органом управління і взагалі не має власних сил і засобів, а оперативний тил ГУ ВВ не має власного мобільного складника, тому він не спроможний поставляти матеріальні засоби; натомість його сили та засоби представлені стаціонарними складами з дуже обмеженими можливостями утримання оперативних запасів.

3. Елементів, призначених для виконання заходів інших видів тилового забезпечення угруповання, крім матеріального, в оперативному тилу ВВ також немає.

Очевидно, що за таких умов традиційні підходи до побудови системи тилового забезпечення угруповання військ стають не актуальними.

Із зазначеного вище випливає *проблемна ситуація у теорії тилового забезпечення військ та їх дій*, яка полягає у недостатності існуючого науково-методичного апарату для обґрунтування раціональної системи тилового забезпечення угруповання ВВ.

Висновки

Отже, можна стверджувати про наявність протиріччя між необхідністю вдосконалення існуючої системи тилового забезпечення ВВ, яка має стати базовою для створення на її основі системи тилового забезпечення дій угруповань ВВ за надзвичайних ситуацій регіонального і загальнодержавного рівнів, а також під час внутрішнього збройного конфлікту, та недостатністю існуючого науково-методичного апарату для формування раціональної системи тилового забезпечення угруповання ВВ.

Наразі коректно говорити про актуальність *наукової проблеми*, яку можна сформулювати таким чином: розвиток теоретичних основ та розроблення науково-методичного апарату для формування раціональної системи тилового забезпечення дій внутрішніх військ, який на відміну від існуючих враховуватиме, що угруповання ВВ діятиме у складі багатокомпонентних сил різного функціонального призначення і відомчого підпорядкування; у відриві від стаціонарних баз і складів; за відсутності оперативної ланки тилу; широко застосовуватиме військові наряди різного складу і призначення, які розподілятимуться всередині кризового регіону на значній території; матиме змогу отримувати допомогу у засобах та заходах тилу від інших залучуваних сил сектора безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Дробаха, Г. А. Оперативне застосування та тактика дій внутрішніх військ [Текст] : навч. посіб. / Г. А. Дробаха, О. В. Лавніченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2008. – Ч. 1. Основи службово-бойового застосування внутрішніх військ. – 487 с.

2. Дробаха, Г. А. Оперативне застосування та тактика дій внутрішніх військ [Текст] : навч. посіб. / Г. А. Дробаха, О. В. Лавніченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – Ч. 3. Тактика внутрішніх військ за надзвичайних обставин. – 260 с.

3. Дробаха, Г. А. Оперативне застосування та тактика дій внутрішніх військ [Текст] : курс лекцій / Г. А. Дробаха, О. В. Лавніченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2010. – Ч. 4. Оперативне застосування внутрішніх військ. – 180 с.

4. Шмаков, О. М. Тактика внутрішніх військ МВС України (бригада, полк) [Текст] : навч. посіб. / О. М. Шмаков, О. В. Лавніченко, І. Ф. Ролін, А. В. Ковтун. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2006. – 424 с.

5. Шмаков, О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань [Текст] / О. М. Шмаков. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – 518 с.

6. Ролін, І. Ф. Аналіз системи тилового забезпечення внутрішніх військ МВС України [Текст] / І. Ф. Ролін, І. Є. Морозов // Честь і закон. – 2011. – № 2. – С. 75–82.

7. Ролін, І. Ф. Показники тилової обстановки у надзвичайних ситуаціях техногенного характеру державного рівня [Текст] / І. Ф. Ролін, І. Є. Морозов // Честь і закон. – 2011. – № 3. – С. 63–71.

8. Ролін, І. Ф. Методичний підхід до визначення навантаження на систему тилового забезпечення дій внутрішніх військ під час проведення режимно-карантинних заходів [Текст] / І. Ф. Ролін // Честь і закон. – 2011. – № 4. – С. 54–63.

9. Ролін, І. Ф. Моделювання оперативної тилової обстановки під час дій угруповання внутрішніх військ у протидиверсійній спеціальній операції [Текст] / І. Ф. Ролін // Честь і закон. – 2012. – № 3. – С. 36–47.

10. Войсковой и армейский тыл [Текст] : учебник / Н. А. Малюгин, А. К. Мыльников, В. И. Янов, П. И. Вещиков и др. – М. : Воен. акад. им. М. В. Фрунзе, 1986. – 296 с.

11. Абрамов, К. Н. Войсковой тыл [Текст] : учебник / К. Н. Абрамов. – Л. : Воен. акад. тыла и транспорта, 1986. – 288 с.

12. Тыловое и техническое обеспечение частей и подразделений внутренних войск при чрезвычайных ситуациях и в военное время : учеб. пособие [Текст] / Ю. Г. Межаков, Д. А. Баткин, В. М. Баранов и др. – Х. : ХВВУТ МВД СССР, 1989. – 180 с.

13. Голушко, И. М. Основы моделирования и автоматизации управления тылом [Текст] / И. М. Голушко, М. В. Варламов. – М. : Воениздат, 1982. – 237 с.

14. Ткаченко, В. В. Військовий тил. [Текст] : навч. посіб. / В. В. Ткаченко. – К. : Нац. акад. оборони України, 2000. – Ч. I. Основи військового тилу. – 308 с.

15. Ткаченко, В. В. Військовий тил [Текст] : навч. посіб. / В. В. Ткаченко. – К. : Нац. акад. оборони України, 2001. – Ч. II. Тилове забезпечення бригади, полку. – 360 с.

16. Технічне забезпечення військ (сил) в операції і бою [Текст] / В. О. Шуєнкін, І. С. Ішутін, М. Ф. Єжеєв та ін. – К. : Нац. акад. оборони України, – 639 с.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Академія внутрішніх військ МВС України, Харків, Україна